

50. léta a “miracolo economico”

Osnova:

1. stručná politická charakteristika 50.let (hegemonie DC a proamerická politika)
2. pozemková reforma 1950, rolnické nepokoje, strategie DC
3. hospodářský zázrak 1954-1965, koncentrace, 1956 vstup do EHS, mamutí společnosti Eni, Fiat, Olivetti
4. emigrace z jihu na sever, z venkova do měst
5. protagonisté Mattei, Fellini
6. stinné stránky, rozporuplnost, vzestup komunismu

POLITIKA

Vnitřní politiku charakterizuje **hegemonie a umírněnost DC**, vnější politiku její trvalý **proamerický atlantismus**.

DC za vlády Trumana a Pia XII. byla ostře **protikomunistická**, za Kennedyho a Jana XXIII. **umírněná a neprotestující** proti americkému barbarství ve Vietnamu.

Žádný zásadní obrat v celkové politické situaci nepřinesl ani **vstup socialistů** do vlády, kteří se po maďarských událostech v roce 1956 (sovětská intervence do Maďarska) odštěpili od komunistů.

Itálie se za tu dobu ale dopracovala k jakési **politické stabilitě**.

POZEMKOVÁ REFORMA

Ještě předtím než došlo k rozmachu italské ekonomiky, uskutečnil se jeden důležitý krok: pozemková reforma. V italské historii došlo od roku 1943 pouze k málo skutečným reformám a mezi ně patří právě **tři dekrety** týkající se zemědělství, které byly vydány mezi květnem a prosincem **1950**. Co tomuto rozhodnutí předcházelo?

Po válce většina té nejlepší půdy zůstala soustředěna v rukou pár vlastníků, zatímco velké množství lidí nevlastnilo vůbec nic. Nejhorší situace byla na jihu v **Kalábrii a Basilikátě**. Podle tehdejších výzkumů týkajících se chudoby 85% chudých rodin se nacházelo v těchto jižních regionech. V roce 1949 tedy dochází k nové aktivizaci **rolnického hnutí**. Ti pořádali protestní pochody na velkostatky (marce sui latifondi). Většina vůdců tohoto rolnického hnutí byli komunisté.

V říjnu 1949 došlo k mobilizaci rolníků v provinciích Cosenza a Catanzaro v **Calábrii**. Když došli k velkostatkům bohatých statkářů, začali na protest obsazovat půdu, rozdělili ji a začali sázet. To samozřejmě popudilo velkostatkáře z Jihu zastoupené v DC a požádali o zásah policii. Když dorazili do **Melissy** (na sever od Crotone), snažili se rolníky násilím rozehnat, došlo k výhrůžkám. Nakonec tři lidé byli zastřeleni (15letý mladík, 29 muž a mladá žena). Toto krveprolití otráslou italskou politikou a soustředilo pozornost podpořenou médii na chudobu Jihu. Hnutí se tak rozrostlo a v následujících měsících bylo zavražděno dalších 9 osob. Stejná situace byla i na poli průmyslu, kde došlo k násilnému potlačování dělníků se ztrátami na životech.

DC tak musela čelit této alarmující a neočekávané situaci. Mezi jejím zvolením v roce 1948 a krveprolitím v Melisse neudělali pro reformu vůbec nic. Ministr zemědělství Antonio Segni se slibovanou reformou neustále váhal a to z důvodu opozice velkých vlastníků ve straně, kteří zde hájili své vlastní zájmy.

Nakonec ale díky nelibosti USA nad situací v jižní Itálii z nátlaku USA, aby byla půda znovu rozdělena mezi rolníky, byl De Gasperi donucen dát se směrem reformy.

Proto De Gasperi sestavuje **novou vládu, tentokrát bez liberálů**, kteří byli samozřejmě proti jakékoli reformě.

Hlavním a tím nejdůležitějším opatřením přijatým v **třech dekretech** koncem roku **1950** bylo **vyvlastnění částí půdy velkostatkářů a její přerozdělení venkovskému obyvatelstvu**. Vyvlastnění se týkalo území vlastníků o rozloze větší než 300 Ha, a ke konfiskaci došlo tam, kde nebylo vidět žádné meliorační/ zúrodňovací práce. Penalizováni byli ti největší vlastníci.

Celkem bylo tedy vyvlastněno asi 700 tisíc Ha obdělávatelné půdy, vlastníci náhradou přijali státní obligace v hodnotě zkonfiskované půdy.

Půda tak byla rozdělena mezi **120 tisíc** venkovských rodin. Vznikly dva druhy vlastnictví: **statek** (*podere*, od 3-30 Ha) pro ty, kteří předtím nevlastnili žádný pozemek, a **díl** (*quota*, 3-6 Ha), pojatá jako přiděl půdy těm nejchudším zemědělcům, kteří vlastnili malou část půdy.

Samozřejmě se vše neobešlo bez **podvodů** ze strany vlastníků, ať už taktikou rozdělení půdy mezi členy rodiny, nebo narychlo postaveného zařízení, které by naznačovalo zúrodňování neobdělané půdy (Calabria).

Reforma vyhoupla ceny pozemků na trhu. Velcí vlastníci ze strachu půdu prodávali. DC zjednodušili jedním zákonem rolníkům nákup půdy (zvýhodněné hypotéky s 40letou splatností) a tak mezi lety 1948-52 dochází k tzv. **pozemkové horečce**, kdy se ceny pozemků zdvojnásobují.

Pozemková reforma byla součástí nejdůležitější sociální obnovy země. Bývá často hodnocena jako **nejvýraznější legislativní čin** celého poválečného období. Bez pochyb byla prvním seriózním pokusem v dějinách Itálie změnit vlastnické vztahy ve prospěch chudých zemědělců.

Avšak přes všechny pokroky byla reforma **nedostačující**, protože vyvlastněné pozemky nestačily uspokojit potřeby chudých venkovanů. Navíc reforma nijak neřešila zemědělské smlouvy, zúrodnování, zavlažování půdy, vyšší platy či lepší pracovní podmínky pro nádeníky.

Pozemkovou reformou se tak podařilo **DC zajistit si moc na zemědělském jihu**. Zasadila tak smrtelnou ránu tradičnímu mocnářství, které představovali jižanští pozemkoví baroni (*baroni meridionali*), které vlastně zradila, přestože tito měli jakýsi vliv uvnitř DC. Tento traumatický otřes donutil mnohé z baronů zbavit se veškeré půdy, a finance raději investovat do **stavebnických** spekulací v rozvíjejících se centrech jako např. Cosenza nebo Agrigento.

Vznikaly tak na poli DC kolaterální organizace jako **Coldiretti**, v čele s Paolem Bonomim, která hrála ústřední roli v administraci státních příspěvků pro zemědělské zóny.

V roce 1950 vláda ustavila také Pokladnu pro Jih (**Cassa per il Mezzogiorno**), která se stala zásadním prvkem pro ekonomický rozvoj Jihu, když nabízela nezaměstnaným veřejně prospěšné práce.

KŘESŤANŠTÍ DEMOKRATÉ

Po roce 1948 začínají volební preference **DC slábnout**, už 1951 jsou její hlavní voliči nespokojeni. Hlavně kvůli neschopnosti dodržet slíbenou sociální spravedlnost. Volební zisk poklesl na 35%, na jihu získala jen 30%. Neapolí, Bari a Foggia padly do rukou krajní pravice.

Aby si DC zajistila místo ve vládě, navrhla **nový volební zákon** (doposud byl proporční), podle něž koalice stran, která ve volbách získá přes 50% hlasů, dostane dvě třetiny křesel v poslanecké sněmovně. DC si tak myslela, že když získá v koalici společně s liberály, sociálními demokraty a republikány víc než 50%, vzhledem k její přesile uvnitř koalice by získala alespoň polovinu křesel v parlamentu. Tak nejsilnější strana vytvořila volební lest, jak si pojistit kontinuitu moci.

V posledních letech ji vnitřní i vnější impulsy tlačily do **konzervativní** pozice. Vatikán ji nutil, aby se spojila s krajní pravicí, a mezinárodní tenze vzniklá kvůli válce v Koreji zdůrazňovala antikomunismus.

De Gasperi se tak snaží obhajovat koncept tzv. chráněné demokracie (*democrazia protetta*), díky které by byl mladý a zranitelný demokratický stát bráněn proti svým nepřítelům. K dosažení tohoto cíle byla vydána řada výjimečných zákonů, které se snažily omezit občanské svobody, posílit zákon a pořádek, omezit práva extremistů. Volební zákon byl nejdůležitější částí této strategie.

Socialisticko-komunistická opozice tento zákon nazvala *legge truffa* (**podvodný zákon**).

Vše teď záleželo na dalších **volbách** vypsáných na červen 1953. Čtyři středové strany PDC (křesťanští demokraté), PLI (liberálové), PSDI (soc. demokrati) a PRI (republikáni) vytvořily koalici, která mohla dosáhnout až 62%. Malá skupina nesouhlasících řízená Parrim a Calamandreim opustila tři minoritní strany a zformovala uskupení *Unità popolare* (Národní jednotka), která měla bojovat proti podvodnému zákonu.

Volby ale neskončily absolutním vítězstvím DC, protože koalice získala pouze 49,85% hlasů, což jí zabránilo získat podle nového zákona dvě třetiny křesel. Krajní pravice zaznamenala největší přírůstek: monarchisté povýšili z 3 na 7%, neofašisté MSI (*Movimento sociale italiano*) ze 2 na 6%. I levice si polepšila, i když už nevystupovala společně. Komunisté získali 22,6% a socialisté 12,7%. *Unità popolare* sice hrála malou, nicméně velmi významnou roli, protože odebrala středové koalici kolem 200 000 hlasů. Samotná DC poklesla pouze na 40% (oproti 48% z roku 1948).

Legge truffa je tímto poražena a příští rok zrušena.

Tyto volby se ukázaly jako důležité pro dva zásadní fakty:

1. naznačily konec politické kariéry **De Gasperiho** (za rok umírá)
2. **neofašisté** se ukázali jako stabilní síla v italském politickém panoramatu

Nicméně 50.léta jsou zásadním obdobím, v němž DC pokládá základy vlastního mocenského systému ve Státu. Jakou strategií toho dosáhla? Tím, že došlo ke kolosální **fúzi mezi DC a republikánským státem**. Politologové to nazývají různými termíny: DC okupuje stát, stát je kolonií většinové strany, symbióza DC a státu. Vesměs je zdůrazňována kontinuita a permanence křesťansko-demokratické moci.

Strana tedy posiluje tím, že spolupracuje se světem **podnikání** (Angelo Costa – šéf Confindustrie). Představitelé DC se snaží dodat straně autonomii a udělat z ní samé centrum ekonomické moci. K tomu mělo dojít díky expanzi ekonomických zásahů státu, např. vytvořením institucí jako *Cassa per il Mezzogiorno* a *Eni*.

CASSA PER IL MEZZOGIORNO

Pokladna pro Jih byla založena v roce 1950 De Gasperim, název „kasa“ měl sugerovat nesmírné fondy rezervované skutečně pro chudý Jih, které by poskytovaly nepřetržitý proud financí do této oblasti. Za 10 let to bylo 1200 miliard lir.

Spíš než na industrializaci jihu se DC zaměřila na široký program veřejných prací soustředěných v zemědělských oblastech.

Hlavními sektory v prvních 10 letech byly: zavlažování, zúrodnování, výstavba silnic, vodovodů a kanálů. Samozřejmě zde byly obavy, že se jedná pouze o dočasné řešení bez dlouhodobějších perspektiv.

ENI

Ente nazionale idrocarburi (uhlovodíková společnost). Případ ENI byl charakteristickou ukázkou toho, jakým způsobem DC využívala státní moci. Tato společnost byla výtvorem **Enrica Matteiho**, jednoho z nejzajímavějších osobností 50.let. Byl to člověk bez jakýchkoli skrupulí, nicméně silných podnikatelských schopností. Sice kulturní ignorant, nicméně velmi bystrý až vychytralý.

Po válce se stal zodpovědným za společnost **AGIP, státní petrolejářská společnost**, kterou Mattei zachránil díky objevu **metanových ložisek** v Pádské nížině v letech 1946 a 1949. DC se samozřejmě snažila o to, aby tento podnik sloužil zájmu práce a vrstvě pracujících. Mattei tak bojuje proti soukromým podnikatelům za exkluzivní užívání těchto energetických zdrojů. Podařilo se mu tento souboj vyhrát a tak v únoru **1953** vzniká ENI.

V dalších 9 letech Mattei zkonstruoval nesmírné průmyslové impérium uvnitř státního sektoru. Základem jeho bohatství byly zisky z **metanu**.

ENI jako finanční společnost, skrze svých 5 podniků, rozmnožila své aktivity: petrochemika, motely, dálnice, syntetické gumy, ocelová potrubí, zadávání a výstavba inženýrských prací, textilní produkty, nukleární energie a vědecký výzkum. Zasloužila se výrazně na proměně vzhledu Itálie. Spouště měst tak úplně změnila život (Ravenna: petrochemická zařízení, zvěčněná např. v Antonioniho filmu *Deserto rosso*)

ENI byla jakýmsi soukromým lénem Matteiho a její vedení bylo dramatickým příkladem využívání a zneužívání státní moci. V její organizaci převládala praxe **klientelismu**. Slabé vlády těch let nebyly schopny se postarat o jakoukoli kontrolu nad jeho aktivitami, zatímco Mattei čím dál tím víc měl kontrolu nad vládami.

NOVÝ VŮDCE DC - FANFANI

K moci po De Gasperim přichází **Amintore Fanfani**, který se dostává 1954 do čela sekretariátu DC a hned se snaží o oživení strany po neúspěchu z voleb 1953. Zahajuje nábor nových členů do strany, a to především na jihu. Snaží se také o větší autonomii strany, zbavit ji závislosti především na Církvi.

PIANO DEL LAVORO (snahy levice)

Co se týče levice, ta pokračuje ve svém směru. Marshallův plán byl totiž nasměrován pouze k velkým podnikům, na renovaci zařízení a zavedení nových technologií a účinnější organizace práce.

Pro dělníky nastávaly tvrdé roky, protože podnikatelé zaútočili na moc odborů, která se rozšířila v Itálii hned po válce v souvislosti s Hnutím odporu a CLN. V největších fabrikách docházelo k masovým **propouštěním**.

Nezaměstnanost a bída tedy pokračuje. CGIL (odborní, *Confederazione generale italiana del lavoro*) se snaží na to reagovat programem zvaným **Piano del Lavoro** (Plán práce), který předložil Di Vittorio v roce 1949 na II.národním kongresu CGIL.

Přinesl tak program veřejných útrat rozčleněný do tří základních projektů:

1. **znárodnění** elektrotechnického průmyslu a výstavba nových nádrží pro vodní elektrárny
2. zahájení programů na **zúrodnění** a zavlažování
3. **stavební** plán na obnovu domů, škol a nemocnic

I když tento plán měl mnohá pozitiva, přeci jenom ztroskotal, a to na faktu, že vláda měla jen málo důvodů k jeho přijetí. De Gasperi ho smetl ze stolu prý jedinou větou: „Di piani ce ne sono tanti, quelli che mancano sono i quattrini.“ (quattrini=soldi).

EKONOMIKA 50.let

V polovině 50.let Itálie byla ještě **zaostalou** zemí. Jistý pokrok byl spatřován v oblasti ocelářství, automobilové výroby, elektrické energie a umělých vláken. Ale tento průmysl byl koncentrován výhradně v regionech **severozápadu**.

Většina Italů si vydělávala ještě tradičními způsoby: malé podniky technologicky zaostalé, které vykořisťovaly své zaměstnance, veřejná administrativa, obchody a zemědělství.

Pouze 7,4% rodin mělo v roce 1951 základní kombinaci elektřiny, pitné vody a sociálního zařízení.

Zhruba 42% pracovní populace se zařazovalo do kategorie **zemědělství**, myslivost a rybolov. Zemědělství bylo ale zatíženo strukturální zastaralostí.

Parlamentární výzkum nezaměstnanosti zjistil, že 48% zemědělských pracovních sil na jihu bylo pouze částečně zaměstnaných (*sottoccupato*).

Jistým ventilem byla **migrace**. Nejpočetnější byla **zámoceánská** migrace do USA (1 100 000), Kanady a Austrálie. V jižní Americe byly kalábrijské vesničky nazývány: la terra dell'oblio (země zapomnění). Další emigrace směřovala do severní Evropy. Uvnitř Itálie dochází k migraci do **industriálního trojúhelníku**. Nádeníci tam hledají práci ve stavebnictví.

HOSPODÁŘSKÝ ZÁZRÁK

Z ekonomického hlediska bylo období od roku 1948 do 1953 obtížné, ale od roku 1954 nastává **citelné oživení**. Navzdory pomalému startu zaznamenala italská ekonomika v letech 1950 – 1963 **nejrychlejší tempo růstu** ze všech západoevropských zemí s výjimkou SRN. Tento růst se však týkal převážně severu Itálie, kde životní úroveň obyvatel odpovídá úrovni severoevropských států. Jižní Itálie až na několik malých a izolovaných průmyslových oblastí zůstala naopak **zaostalým regionem**.

PODMÍNKY

Ještě před zahájením zázraku došlo k několika nemalým událostem, které pak společně vytvoří mozaiku hospodářského zázraku:

- roku 1953 se Vittorio Valletta rozhodl investovat nemalý kapitál do obřího montážního řetězce pro poslední model **Fiatu**, a o dva roky později nové fiatky 600, prohánějící se po turínských ulicích, oznamovaly masovou motorizaci Itálie.
- Ve stejném období silná soutěž mezi **Eni**, Edison a Montecatini vede k velkému pokroku v petrochemickém průmyslu a ve výrobě umělých vláken.
- **Marshallův plán** otevřel nové horizonty italským podnikům, díky americkým strojům a know-how.
- Konec ochrany (protekciónismu) tedy vede k revitalizaci výrobního systému
- objev **metanu** a hydrokarburátů (uhlovodíků) v Pádské nížině společností Eni a import tekutých paliv za nízkou cenu za působení Matteiho, znamenaly alternativu k dovozu uhlí a tak dopomohly podnikatelům snížit náklady.
- Peněžní stabilita, nepřítomnost finanční kontroly nad obchodními záležitostmi...to vše umožňovalo vytvořit podmínky pro akumulaci kapitálu a následovnou investici do průmyslu.

PODSTATA ZÁZRAKU

V r. **1956**, kdy Itálie **vstupuje do EHS** (Evropské Hospodářské Společenství, MEC), dochází k **převratnému rozvoji**. Tento fenomén je nazýván hospodářským zázrakem:

- ukazatelé **výroby, národního důchodu a spotřeby** začaly závratně stoupat.
- vysoká **konjunktura** zasahuje všechny **průmyslové** odvětví (hutnický, chemický a petrochemický, stavebnictví, automobilový průmysl)
- rychlý nárůst domácí i zahraniční poptávky a koncentrace průmyslu vedly ke vzniku **mamutích firem**. V šedesátých letech vyráběla Itálie největší množství **chladniček** prodávaných v EHS a **Fiat** se stal největším producentem automobilů v Evropě
- Fiat dosahuje monopolního postavení, 1956-57 dochází k masové **motorizaci**, výroba přesahuje 1 milion aut ročně
- italská **obuv a konfekce** dobývají evropské trhy

- dalším významným výrobcem se stala firma **Olivetti** (kancelářské stroje, později přešla k elektronice a v současnosti informační technologie, je ve vlastnictví Telecomu Italia)

Dvojice pojmů vystihuje dobu: **fordismo** (automatizovaná sériová produkce spotřebního zboží) a **konsumismo**.

PŘÍČINY

Důvody zázraku? (odborníci opravdu hovoří o zázraku, tedy těžko vysvětlitelném jevu a neshodují se v příčinách):

1. Konec tradičního protekcionismu (ochranářství). Schopnost podílet se na vytvoření **společného evropského trhu** (EHS Evropské hospodářské společenství, MEC *Mercato europeo comune*) a odvaha vystavit se evropské konkurenci.
2. Itálie byla také schopna dosáhnout uspokojivé **technologické** úrovně a rozmanitosti produktů.
3. Jednou z hlavních příčin rychlého poválečného rozmachu italského hospodářství byla nepochybně **koncentrace průmyslu a bankovníctví**. Skutečnost, že IRI (*Instituto per la ricostruzione industriale* - státní korporace) kontroloval řadu bankovních ústavů a sto dvacet společností, mu umožnila soustředit investiční kapitál, omezit domácí konkurenci a zaměřit se na evropský trh. Koncentrace zdrojů ropy a zemního plynu poskytla petrolejářské společnosti **ENI** šanci konkurovat velkým americkým ropným společnostem v boji o zahraniční trhy a zdroje.
4. Velké množství pracovních sil udržovalo **mzdy na nízké úrovni** a usnadňovalo italským výrobcům cestu na **světové trhy**. V r.1966 vydělali Italové o polovinu méně než západní Němci nebo Britové. Jen díky tomu, že tisíce dělníků z jižní Itálie našlo práci v Německu, Švýcarsku či Francii, nedocházelo k vážným sociálním nepokojům.

2 OBDOBÍ ROZMACHU

Hospodářský rozvoj lze rozdělit do dvou zásadních období. V 1.období, tj. mezi lety 1951 – 1958, vývoj italské ekonomie dluží především **domácí** poptávce. Největší investice neplynou do exportu, ale do stavebnictví, veřejných prací a zemědělství. Mezinárodní obchod ještě nebyl tím pohonným motorem ekonomie.

Tento poměr se ale mění v letech 1958 – 63, kdy se o expanzi ekonomiky zaslouhuje především **vývoz**.

CHARAKTERISTIKA

Šlo především o produkty jako ledničky, pračky, auta, televize, psací stroje, umělohmotné výrobky. Symbolem zázraku byl právě tento nárůst výroby **domácích elektrospotřebičů** (*elettrodomestici*).

(Pro srovnání: v roce 1947 **Candy** vyprodukovala jednu pračku za den, **Zanussi** měla jen 250 zaměstnanců.

V r.1951 Itálie vyprodukovala 18 500 ledniček. V roce 1957 se číslo zvýšilo na 370 000 a 1967 na 3 200 000 jednotek, čímž se z Itálie stal třetí největší výrobce praček a myček. Candy tak vyrobila jednu pračku každých 15 sekund.)

Dále vedle elektrospotřebičů se hlavně **automobilový** průmysl stal hnacím motorem ekonomie s dominantním postavením **Fiatu**. Zhruba 20% veškerých investic mezi 1958-63 pocházelo právě z této oblasti (továrny na automobilové doplňky, ale i o výrobu pneumatik, konstrukce silnic, dodávky oceli, benzínu atd).

Další expanzivní oblastí byly psací stroje v čele s firmou **Olivetti**.

To už se výroba rozšířila i za hranice industriálního trojúhelníku. Lombardie a Piemont byly pouze jakýmsi epicentrem, které se šířilo směrem na jih až k Bologni a východním směrem do Pádské nížiny, kde dosáhla např. benátského Porto Marghera a Ravenu.

NEGATIVNÍ DŮSLEDKY

V důsledku tohoto spontánního a těžko kontrolovatelného rozvoje došlo k několika nerovnovázkám na poli sociálním a geografickém:

1. **Nevyváženost konzumu** v oblasti soukromé a veřejné: důraz se kladl na soukromou spotřebu, často luxusního zboží, aniž by došlo k adekvátnímu vývoji ve spotřebě veřejné: školy, nemocnice, veřejná doprava, tedy výroba v oblasti těch nejpotřebnějších veřejných sektorů zaostávala. Boom se pohyboval v termínech individuálních a rodinných zájmů a potřeb, a kolektivní potřeby byly opomíjeny.
2. Rozdíl mezi **severem** a **jihem**: většina velkých podniků byla situována severozápadně. Proto tedy zázrak byl fenoménem zásadně severním.

MIGRACE

V důsledku tohoto nespoutaného rozvoje **opouští miliony rolníků venkov** a hledají uplatnění v továrnách a veřejných službách. Miliony jižanů se stěhují **do průmyslových zón na Severu**. Bez pochyb šlo v tomto období o největší pohyb obyvatelstva v dějinách jednotné Itálie.

Jedním z nezanedbatelných důsledků této migrace bylo, že se ještě propastněji prohloubila rozpolcenost země na chudý a zemědělský jih a průmyslový a bohatý sever.

V tomto kontextu se v roce 1957 sbor ministrů usnesl na důležitém rozhodnutí: v rámci pomoci Jihu bude 40% investic IRI a 60% investic do nových průmyslových zařízení koncentrováno právě na jih země. Šlo o centra jako Bari, Brindisi, Cagliari, Salerno, Taranto. V důsledku toho dochází k masovému návratu dělníků směrem na jih. Životní úroveň se tak zvyšuje.

BLAHOBYT

Po válečných letech bídy a utrpení tedy Italové poznávají, co je to **blahobyt**. Stoupá spotřeba masa a cukru, domácnosti nakupují televizi. Zázrak se promítl do všech aspektů běžného života Italů: kultury, rodiny, zábavy, konzumu, dokonce i do jazyka, stylu oblékání či sexuálních zvyklostí.

Např. vlastnění **televize**, která se objevila v roce 1954, tehdy ji mělo 88 tisíc předplatitelů, v roce 1958 už 1 milion a 1965 už 49% rodin.

Televize byla samozřejmě státním monopolem, kontrolovaná DC, ovlivňovaná církví. Objevily se tam programy s náboženskou výchovou, a novinářství bylo silně antikomunisticky předpojaté. Nejrozšířenějšími programy byly musica leggera, varieté, kvízy, sportovní utkání.

RAI si vymyslela vlastní formu prezentace reklam – všechny shromáždila ve čtvrthodince nazvané Carosello, vysílané v době největší sledovanosti, hned jak skončily večerní zprávy. Děti ho sledovaly jako večerníček, protože reklamy obsahovaly animované příběhy a pohádky. Byla to jakási strategie, která měla už malé děti dovést tímto rodinným způsobem k požitkům ze spotřeby.

To se stalo předmětem nesouhlasu např. ze strany katolické církve, která vyznávala a nabádala k jiným hodnotám, dost odlišným od těch konzumních. Také Pasolini se stal kritikem tohoto kapitalistického konsumismu.

Co se týče **žen**, obzvláště ty ze severních měst nabyly větší svobodu a autonomii a podařilo se jim najít zaměstnání na plný úvazek. Na druhé straně idealizace role ženy v domácnosti typická pro 60. léta měla efekt oddálení žen od politického a veřejného života.

Co se týká **sexuálních** zvyklostí, zatímco na severu dochází k postupné detabuizaci, na jihu přetrvávají restriktivní pravidla oficiální morálky, které se proplétaly s pravidly úcty (*onore*). Nicméně na stránkách ženských časopisů dochází k otevřenějším postojům: nesmělé diskuse o předmanželském sexu. Časopis Oggi realizoval anketu o sexuální výchově v Itálii a Espresso dokonce publikovalo výzkum o nevěře italských manželek.

Postupně dochází k **poklesu náboženskosti**, vlivu církve. V roce 1956 chodilo na nedělní mši 69% Italů, 1962 pokleslo na 53% a 1968 už jen na 40%. Za opravdu oddané, kteří následovali věrně učení církve lze považovat jen 6%.

PROTAGONISTÉ

Mezi hlavní protagonisty hospodářského zázraku lze spatřovat **Enrica Matteiho**, za války odvážný partyzán, který se stal po válce velkým průmyslníkem. S jeho jménem je spjat vývoj společnosti Eni a odvážný a riskantní pokus vymanit Itálii ze závislosti na monopolu velkých mezinárodních petrolejářských společností. Za tímto účelem navázal četná spojení s koloniálními národy i s nově vytvořenými státy a údajně financoval i alžírskou Frontu národního osvobození. Když v roce 1962 zahynul při letecké nehodě, spekulovalo se o sabotáži.

Umělcem hospodářského zázraku byl i režisér **Federico Fellini**. Podařilo se mu umělecky podat a tak zkarikovat přemrštěnost a nevкус nových zbohatlíků, katolicismus a klerikalismus¹, který byl zatížený atavismem a komplexy nové, DC Itálie – posedlost hříchem, avantgardismus i tradice.

STINNÉ STRÁNKY

Ale i hospodářský zázrak měl svoje **stinné stránky**. Mezi nimi např.

- nenapravitelná **devastace** italské krajiny a tváře měst, když došlo k nevídanému rozmachu stavebnictví.
- masová **motorizace** v kombinaci s odmítnutím státu podpořit prostředky veřejné dopravy. Stát tak pomýšlel na to, že zruší 5000 km železničních tratí, prostředky veřejné dopravy vykazovaly deficitní bilanci.
- hromadné stěhování z venkova způsobila **krizi zemědělství**

¹ Katolicismus = pouhé učení katolické církve, náboženské, filozofické, umělecké názory, hlásící se ke katolickému náboženství.

Klerikalismus = směr prosazující roli katolické církve a duchovenstva v politickém a kulturním životě společnosti. Úsilí o vliv církve, kněží na veřejnou moc vůbec.

To vše byla jakási cena za pokrok, který zařadil Itálii do malého počtu silně průmyslově rozvinutých zemí. Na druhé straně jsou tu skeptické názory na to, že ekonomickému zázraku neodpovídá adekvátní pokrok na poli **občanském**. Podmínky života italských dělníků zůstaly nejméně a tvrdé. Přestože migrace rolníků přesunula zhruba 3 miliony lidí, zůstávala **nezaměstnanost** na stále znepokojivé úrovni. Špatnou úroveň vykazovala i **veřejná a státní** zařízení jako jsou školy, nemocnice.

ROZPORUPLNOST A VZESTUP KOMUNISTŮ

Z Itálie se tak stala země obrovských **rozporů**², kdy na jedné straně měla několik desítek bohatých mecenášů a průmyslníků, ale na druhé straně zde žilo několik milionů analfabetů. Vzdálenost mezi bohatými a chudými se rozrůstala: bohatí ještě více bohatnou, chudí chudnou. Intelektuální avantgarda tu žije společně s klerikalismem. Existovalo tu obecné **znepokojení** z této rozporuplnosti, které vedlo k obavám z konce blahobytu.

Na to reagují pohotově komunisté a jejich PCI, která přes všechnu porážku v roce 1948, kdy je definitivně odstraněna z vlády, zvyšuje počet svých hlasů, až do roku 1963, kdy získala 8 milionů hlasů.

Ani krizi z roku 1948, ani hospodářskému zázraku se nepodařilo zbrzdit **vzestup komunistů**. Tajemství tohoto úspěchu lze hledat v Togliattiho výzvách, že povinností strany je **reagovat na všechny změny** italské společnosti. Těmito radami se PCI řídila ve své práci.

Od roku 1947, kdy došlo v Portella della Ginestra na Sicílii ke **krveprolití** (1. máj, oslavy svátku práce), kdy statkáři najatý terorista Giuliano střelil do davu oslavujících rolníků, se komunisté postavili do čela boje rolníků z Jihu. Jejich zásluhou např. vláda přistoupila k částečné pozemkové reformě.

Komunistům se podařilo udržet si své pozice a podporu a jejich historickou zásluhou bylo probuzení **politického uvědomění** širokých **rolnických** vrstev na **jižanském** venkově.

K PCI se hlásilo především dělnictvo a široké vrstvy městské a zemědělské maloburžoazie. Komunisté hájili zájmy maloobchodníků proti velkoobchodu, drobné venkovské vlastníky či řemeslníky, které drtila konkurence velkopřemyslu.

Zvláštní pozice: **dialog s katolíky**, na základě společného odporu vůči buržoaznímu a kapitalistickému individualismu, zájmu na udržení míru.

²

Labriola